

Marek Stych

Najwyższa Rada Sądownictwa Republiki Portugalii

Jedną z gwarancji zabezpieczających niezawisłość sędziów i niezależność sądów jest powołanie instytucji, która uniezależni wymiar sprawiedliwości od wpływu władzy wykonawczej i ustawodawczej. Taką modelową instytucją powoływaną w krajach europejskich jest rada sądownictwa.

Państwem, które po obaleniu reżimu faszystowskiego wprowadziło do konstytucji radę sądownictwa, była Republika Portugalii¹.

Konstytucja Republiki Portugalii (*Constituição da Republica Portuguesa*)² z dn. 2 kwietnia 1976 r. w art. 223 ust. 1 odsyłała w kwestii jej składu i organizacji do ustawy, a ust. 2 tegoż artykułu przedstawiał kompetencje Rady³.

Nowela Konstytucji Republiki Portugalii z 1989 r. w art. 220 określiła skład Najwyższej Rady Sądownictwa⁴. W jej skład weszli:

- Przewodniczący — Prezes Sądu Kasacyjnego (Najwyższego Sądu Sprawiedliwości); jest to czwarta co do ważności osobistość Republiki Portugalii;
- dwóch członków wyznaczanych przez Prezydenta Republiki;
- siedmiu członków wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne (parlament); są to osoby wybierane według regulaminu parlamentu i proporcjonalnie do partii politycznych zasiadających w Zgromadzeniu Narodowym;

¹ Labno-Jabłońska A., *Od rządów autorytarnych do demokracji parlamentarnej. Rewolucja Portugalska 1974 – 1976*, Katowice 1989 r.

² Konstytucja weszła w życie w dniu 25 kwietnia 1976 r. Przewodniczący Zgromadzenia Konstytucyjnego — Henrique Teixeira Queiroz de Barros. Promulgowano dnia 2 kwietnia 1976 r. Prezydent Republiki — Francisco da Costa Gomes. Tłumaczenie z tekstu *Constituição da Republica Portuguesa* wydanego przez Imprensa Nacional – Casa da Moeda, Lisboa 1976 r.

³ Art. 223, ust. 1

„NRS tworzona jest według zasad określonych w ustawie. W jej skład wchodzi członkowie wybrani przez sędziów spośród ich grona”.

Ust. 2

„Mianowanie, wyznaczanie stanowisk, przenoszenie i awansowanie sędziów oraz prowadzenie postępowania dyscyplinarnego należy do kompetencji NRS”.

⁴ Konstytucja Republiki Portugalskiej (*Constituição da Republica Portuguesa*) z dn. 2 kwietnia 1976 r. (z późniejszymi zmianami) — Constitution of the Portuguese Republic, second revision 1989 r. Tekst Konstytucji 1/89 r. z 8 lipca — druga poprawka do Konstytucji — opublikowana w dodatku do dziennika Republiki („Diário da Republica”); pierwszej serii, nr 155. Tłumaczenie drugiej poprawki na język angielski: Candido Cunha. Publikacja dostępna: Assembleia da Republica, Palacio de S. Bento 1200 Lisboa — Constitutional Provisions revised by the Constitutional Law No. 1/92 of 25th November.

— siedmiu sędziów wybieranych przez ich współpracowników w wyborach powszechnych i w tajnym głosowaniu według zasady reprezentacji proporcjonalnej i metodą najwyższej średniej po opracowaniu list.

Ustawa portugalska⁵ szczegółowo określa rozdział mandatów i zasady wyboru siedmiu sędziów na członków Najwyższej Rady Sądownictwa. Wyboru kandydatów dokonuje się według list opracowywanych przez odpowiednie organizacje związkowe. Listy obejmują również jednego zastępcę dla każdego kandydata; przy wyborze członków NRS na każdej liście znajdują się:

- jeden sędzia Najwyższego Sądu Sprawiedliwości,
- dwóch sędziów sprawozdawców,
- jeden sędzia sądów pierwszej instancji z każdego okręgu sądowego (Lizbona, Porto, Coimbra, Evora).

Kandydaci nie mogą być umieszczeni na więcej niż jednej liście. Listy sporządzone przez organizacje związkowe muszą być wysłane w określonym terminie do NRS. W przypadku braku kandydatury wybory odbywają się według listy sporządzonej przez Radę. Wybór następuje w ciągu trzydziestu dni poprzedzających zawieszenie stanowiska lub w ciągu sześćdziesięciu dni od pojawienia się wakatu. Jest on ogłaszany z wyprzedzeniem co najmniej czterdziestopięciodniowym poprzez powiadomienie opublikowane w „Dzienniku Republiki”⁶.

Przydział miejsc jest dokonywany według liczby głosów uzyskanych w mandatach⁷:

- I mandat — sędzia Najwyższego Sądu Sprawiedliwości,
- II mandat — sędzia sprawozdawca,
- III mandat — sędzia sprawozdawca,
- IV mandat — sędzia proponowany przez okręg sądowy Lizbony,
- V mandat — sędzia proponowany przez okręg sądowy z Porto,
- VI mandat — sędzia proponowany przez okręg sądowy z Coimbrzy,
- VII mandat — sędzia proponowany przez okręg sądowy z Evory.

Konstytucja Republiki Portugalii⁸ określiła schemat organizacyjny i zasady funkcjonowania Najwyższej Rady Sądownictwa. Został w ten sposób stworzony organ, który ma status instytucji konstytucyjnej. Rada pełni swoje funkcje na zgromadzeniach i zespołach stałych. Zgromadzenie zwoływane jest raz w miesiącu, a w przypadku nadzwyczajnym może je zwoływać przewodniczący. Taka sama regulacja ustawowa dotyczy zespołu stałego⁹.

⁵ Ustawa nr 21/85 z dn. 30 lipca 1985 r. Zgromadzenie Republiki, zgodnie z artykułami 164, ustęp d), 168, nr 1 ustęp q), nr 2 Konstytucji Republiki Portugalii uchwaliło 2 lipca 1985 r. „Statut Wyższych Urzędników Sądów Administracji Państwowej”. Przewodniczący Zgromadzenia Republiki: Fernando Monteiro do Amaral. Opublikowano w Biuletynie Oficjalnym Makao. Ogłoszono 19 lipca 1985 r. Podpisał Prezydent Republiki: Antonio Ramalho Eanes. Kontrasygnowano 23 lipca 1985 r., Premier Mario Soares.

⁶ Tamże, art. 140, ust. 4.

⁷ Tamże, art. 142.

⁸ Konstytucja Republiki Portugalskiej (Constituição da República Portuguesa) z dn. 2 kwietnia 1976 r. (z późniejszymi zmianami) — Constitution of the Portuguese Republic, second revision 1989 r. Tekst Konstytucji 1/89 r. z 8 lipca — druga poprawka do Konstytucji — opublikowana w dodatku do dziennika Republiki („Diário da República”); pierwszej serii, nr 155. Tłumaczenie drugiej poprawki na język angielski: Candido Cunha. Publikacja dostępna: Assembleia da República, Palácio de S. Bento 1200 Lisboa — Constitutional Provisions revised by the Constitutional Law No. 1/92 of 25 th November.

⁹ Art. 156 – 157 ustawy nr 21/85.

Artykuł 219 Konstytucji Republiki Portugalskiej stanowi „nominacja, powoływanie, przeniesienie i awansowanie sędziów jak też sprawowanie czynności dyscyplinarnych należy do Najwyższej Rady Sądownictwa, z przywilejem gwarancji przewidzianych przez Konstytucję”.

Znaczny udział w wyborze członków NRS¹⁰ posiada władza wykonawcza i ustawodawcza (Prezydent Republiki, Parlament), albowiem ich członkowie stanowią połowę składu Rady. Drugą połowę stanowią sędziowie wybrani przez organizacje związkowe sędziów.

Kompetencje NRS Republiki Portugalii reguluje art. 149 ustawy. Do jej kompetencji należy¹¹:

- powoływanie, przesuwanie, awansowanie, zwalnianie, ocenianie zasług zawodowych, wykonywanie czynności dyscyplinarnych; wyjątkiem są decyzje związane z obsadzaniem stanowisk sędziowskich drogą wyborów,
- ocenianie zasług zawodowych i wykonywanie czynności dyscyplinarnych w stosunku do funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, bez uszczerbku dla kompetencji dyscyplinarnych danych sędziom,
- wydawanie opinii o ustawach związanych z organizacją sądów i generalnie w sprawach związanych z wymiarem sprawiedliwości,
- analizowanie i proponowanie Ministrowi Sprawiedliwości środków prawnych celem zwiększenia efektywności i doskonalenia instytucji sądowniczych,
- sporządzanie rocznych planów kontroli,
- zarządzanie kontroli, dochodzeń i śledztw prowadzonych przez służby sądownicze,
- zatwierdzanie regulaminu wewnętrznego i propozycji budżetu w odniesieniu do Rady,
- podejmowanie niezbędnych środków dla sprawnej organizacji i przebiegu procesu wyborczego,
- rozdziałanie spraw procesowych w trybunałach, w których jest więcej niż jeden sąd, aby zapewnić równowagę i sprawność w funkcjonowaniu sądu,
- ustalanie priorytetu w postępowaniu sądowym spraw, które są w toku przez zbyt długi czas, ale bez uszczerbku dla pozostałych postępowań o pilnym charakterze,
- ustalanie liczby i składu oddziałów Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości i sądów apelacyjnych,
- wykonywanie pozostałych funkcji przyznanych przez prawo.

Osoba nominowana na sędziego sądu prawa pierwszej instancji musi spełniać następujące warunki:

- być obywatelem portugalskim,
- mieć stopień naukowy z dziedziny prawa nadany przez portugalski uniwersytet lub posiadać podobne kwalifikacje akademickie dopuszczane przez prawo portugalskie,
- posiadać w pełni prawa polityczne i cywilne,
- ukończyć z dobrym wynikiem kursy i szkolenia,
- spełniać pozostałe wymogi ustalone przez prawo przy nominacji na funkcjonariusza państwowego.

¹⁰ Ustawa nr 21/85 z dn. 30 lipca 1985 r. Zgromadzenie Republiki, zgodnie z artykułami 164, ustęp d), 168, nr 1 ustęp q), nr 2 Konstytucji Republiki Portugalii uchwalilo 2 lipca 1985 r. „Statut Wyższych Urzędników Sądów Administracji Państwowej”, Przewodniczący Zgromadzenia Republiki: Fernando Monteiro do Amaral. Opublikowano w Biuletynie Oficjalnym Makao. Ogłoszono 19 lipca 1985 r. Podpisał Prezydent Republiki: Antonio Ramalho Eanes. Kontrasygnowano 23 lipca 1985 r., Premier Mario Soares.

¹¹ Tamże, Dział II „Kompetencje i urzędowanie”.

Po uzyskaniu stopnia naukowego z dziedziny prawa kandydat na stanowisko sędziego musi zdać test kwalifikacyjny, który pozwala mu na przyjęcie do Centrum Studiów Prawniczych (Centro de Estudos Judiciarios). Jednakże nie wszyscy kandydaci muszą zdawać test kwalifikacyjny¹². Bez testu przyjmowani są:

- doktorzy prawa,
- adwokaci, notariusze, kuratorzy z co najmniej 7-letnią praktyką zawodową i oceną pracy nie gorszą niż dobry lub pomyślną opinią wydaną przez Związek Adwokacki.

Kandydaci przyjęci do Centrum Studiów Prawniczych przechodzą trzyletni kurs szkoleniowy podzielony na następujące trzy fazy:

- okres czynności teoretycznych i praktycznych (jeden rok),
- wstępny staż — kandydat pracuje z sędzią (jeden rok),
- staż przed mianowaniem — kandydat pracuje z sędzią (jeden rok).

Kandydaci (określani jako *auditores de justicia*), którzy ukończą kurs w Centrum Studiów Prawniczych otrzymują nominację od Najwyższej Rady Sądownictwa Republiki Portugalii na sędziów sądów prawa pierwszej instancji. Sędziowie prawa są nominowani według stopni, które otrzymują podczas kursów i szkoleń¹³. Pierwszej nominacji dokonuje się w okręgu lub miejscu wstąpienia (*ingreso*)¹⁴. Kandydatami kursów szkoleniowych w Centro Estudos Judiciarios są zarówno mężczyźni, jak i kobiety.

Tabela 1. Dane statystyczne wykazują coraz większy udział kobiet w kursach szkoleniowych¹⁵.

Rok		Liczba	%
1990 VI — kurs szkoleniowy	Mężczyźni	25	64%
	Kobiety	14	35%
Razem		39	100%
1991 VII — kurs szkoleniowy	Mężczyźni	26	63%
	Kobiety	15	36%
Razem		41	100%
1992 VIII — kurs szkoleniowy	Mężczyźni	26	52%
	Kobiety	24	48%
Razem		50	100%
1993 IX — kurs szkoleniowy	Mężczyźni	24	48%
	Kobiety	25	51%
Razem		49	100%

Uzyskanie przez kandydata nominacji na sędziego sądu pierwszej instancji jest obwarowane spełnieniem określonych warunków, nad przestrzeganiem których czuwa Najwyższa Rada Sądownictwa. Inaczej przedstawia się sprawa uzyskania nominacji sędziego do sądów apelacyjnych (*Tribunais de Relacao*). NRS dokonuje nominacji spośród sędziów sądów prawa pierwszej instancji. Są oni oceniani stosownie do swych umiejętności na: bardzo dobry,

¹² Materiały udostępnione przez pana Orlando Offoso — Najwyższa Rada Sądownictwa.

¹³ Art. 42 ustawy Nr 21/85.

¹⁴ Tamże, art. 42 ust. 2.

¹⁵ Dane statystyczne udostępnione w 1995 roku przez p. Orlando Offoso — Najwyższa Rada Sądownictwa. Ogólny wskaźnik procentowy w VI, VII, IX kursie szkoleniowym wynosi 99%.

dobry, dostateczny i niedostateczny. Każda z tych ocen wywołuje określone skutki prawne. Ocena uwzględnia sposób sprawowania funkcji przez sędziego, jej zakres, napotykaną trudność, warunki pracy, przygotowanie zawodowe sędziego oraz jego publikacje o charakterze prawniczym. Sędziowie podlegają ocenie przynajmniej raz na trzy lata. Przy ocenie bierze się pod uwagę czas pełnienia funkcji służbowych oraz wyniki dochodzeń lub postępowań. Sędziowie ci muszą posiadać ocenę pracy nie gorszą niż dobra i mieścić się w pierwszej trójce na liście starszeństwa służbowego i nie rezygnujących z awansu.

Wakaty są przydzielane wg następującej proporcji¹⁶:

- dwa — obsadzone merytorycznie: z uwzględnieniem zasług zawodowych najstarszych sędziów prawa, którzy otrzymali ocenę bardzo dobrą lub dobrą z wyróżnieniem;
- trzeci — uwzględnia przy obsadzie staż pracy; otrzymuje go najstarszy sędzia prawa.

W przypadku gdy konkurs wygra sędzia, któremu nominacja przysługuje zarówno z tytułu stażu pracy, jak i zasług zawodowych, to obsadzenia wakatu dokonuje się według tego ostatniego kryterium. Podania kandydatów o nominację czy awans powinny być wniesione do dnia 15 lutego, czerwca i listopada lub na 20 dni przed zebraniem Rady¹⁷.

Istotnym elementem przy nominacji i awansowaniu jest staż pracy sędziego. Staż liczy się od daty publikacji mianowania w „Dzienniku Republiki”.

Do stażu wlicza się między innymi:

- czas pełnienia funkcji Prezydenta Republiki lub członka Rządu,
- czas odbywania obowiązkowej służby wojskowej,
- nieobecność z powodu choroby, której czas trwania nie przekracza 90 dni w każdym roku.

Lista stażowa wyższych urzędników sądów administracji państwowej (sędziów, prokuratorów) jest publikowana co roku przez ministra sprawiedliwości w resortowym biuletynie lub w aneksie do niego. Sędziowie są oceniani w każdej kategorii zgodnie z okresem służby, przy uwzględnieniu wobec każdego z nich:

- daty urodzenia, stanowiska lub funkcji, które pełnił,
- daty objęcia posady i okręg, z którego pochodził.

Do Najwyższego Sądu Sprawiedliwości może zostać nominowany sędzia w drodze konkursu opartego na programie nauki.

W dziewięćdziesiąt dni, w odniesieniu do daty przewidzianej na utworzenie wakatów lub w osiem dni po ich utworzeniu Najwyższa Rada Sądownictwa publikuje w „Dzienniku Republiki” ogłoszenie o otwarciu konkursu. Konkurs dostępny jest dla sędziów prawa, a kandydatami jego z urzędu są sędziowie sądów apelacyjnych, prokuratorzy oraz prawnicy o uznanych zasługach (warunkiem jest w tym przypadku zaprzestanie jakiejkolwiek działalności polityczno-partyjnej).

Centrum Studiów Prawniczych (Centro de Estudos Judiciarios) prowadzi kursy szkoleniowe w zawodach: sędzia sądu prawa i prokurator (trwają trzy lata), oraz ustawiczne kursy szkoleniowe (co rok) dla wszystkich sędziów, którzy chcą wziąć w nich udział.

Przesunięcia kadrowe w sądach są dokonywane w marcu, lipcu i w grudniu¹⁸.

Jak widać, Najwyższa Rada Sądownictwa przywiązuje dużą wagę do właściwego szkolenia sędziów, a co za tym idzie, wprowadza obowiązek ciągłego kształcenia sędziów.

¹⁶ Rozdział IV „Mianowanie”, Dział III „Nominacje sędziów”, art. 48 ustawy Nr 21/85.

¹⁷ Materiały udostępnione przez Najwyższą Radę Sądownictwa Republiki Portugalii.

¹⁸ Tamże, Rozdział IV „Mianowanie”, Dział I „Postanowienia ogólne”, art. 38, ust. 1.

Stworzona została tam instytucja przeznaczona do szkolenia pracowników wymiaru sprawiedliwości. Instytucją tą jest Centrum Studiów Prawniczych. Ustawowe usankcjonowanie wynagradzania sędziów pokazuje, jaką rangę przywiązuje się w Portugalii do właściwego ich wynagradzania. Miesięczne wynagrodzenie sędziego wynosi 66.000 escudo¹⁹ i jest automatycznie korygowane o procenty równe przyznawanej podwyżce, która odpowiada zarobkom grupy „A” — funkcjonariuszy publicznych. Korekty dokonuje się wtedy, gdy w ramach grupy „A” następuje zmiana wynagrodzenia. Po upływie trzech, siedmiu, jedenastu i piętnastu lat czynnej służby sędziowie otrzymują specjalne bonusy, które mają wartość 10% wynagrodzenia brutto²⁰. Bonusy te są sukcesywnie dodawane do wynagrodzenia. Jest to wynagrodzenie sędziego pierwszej instancji.

Sędzia, który przewodniczy Trybunałowi, otrzymuje miesięczne wynagrodzenie w wysokości 66.000 escudo łącznie z czterema specjalnymi bonusami i dodatkiem wynoszącym 5% od wymienionego wynagrodzenia. Miesięczne wynagrodzenie sędziów Najwyższego Sądu Sprawiedliwości odpowiada wynagrodzeniu 66.000 escudo, dodając odpowiednio 82%²¹. Wynagrodzenie jest zawsze zaokrąglane w górę do setnej części escudo.

Po wysłuchaniu opinii Najwyższej Rady Sądownictwa minister sprawiedliwości może zezwolić na przyznanie sędziom udziału w zysku z poborów w wysokości 20% – 30% danego wynagrodzenia²².

Ustawodawca portugalski określił również koszty wydatków reprezentacyjnych. Prawo do dotacji na wyżej wymieniony cel mają prezesi Najwyższego Sądu Sprawiedliwości i sądów apelacyjnych.

Prezes Najwyższego Sądu Sprawiedliwości otrzymuje 20% dodatku od wysokości swojego wynagrodzenia z tytułu wydatków reprezentacyjnych, a prezesi sądów apelacyjnych — 10% dodatku do wynagrodzenia z tytułu tych wydatków.

Sędziowie portugalscy podlegają za naruszenia swoich obowiązków odpowiedzialności dyscyplinarnej. Postępowanie dyscyplinarne w świetle ustawy prawa portugalskiego jest prowadzone przez Najwyższą Radę Sądownictwa. Ustawa podaje definicję wykroczenia dyscyplinarnego (art. 82). Za wykroczenie to rozumie się naruszenie obowiązków i czynności zawodowych funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, zaniedbania w ich życiu publicznym lub takie zaniedbania, które na nim się odbijają i pozostają w niezgodności z autorytetem niezbędnym do wykonywania funkcji. Wprowadzono ustawową niezależność postępowania dyscyplinarnego od postępowania karnego.

Sędziowie podlegają następującym karom²³:

1) Ostrzeżenie.

Kara ta polega na naprawieniu przez sędziego popełnionego wykroczenia lub na udzieleniu mu nagany. Ustawodawca dopuścił również możliwość udzielenia kary ostrzeżenia, jeżeli sędzia opuścił stanowisko i nastąpiło to w momencie, który może zakłócić wykonywanie sprawowanej funkcji bądź sędzia wykonywał ją w sposób niezgodny z autorytetem wymaganym od niego. Karę ostrzeżenia stosuje się przy lekkich wykroczeniach, muszą one zostać zrekomensowane przez sędziego.

¹⁹ Tamże, art. 22 ust. 1.

²⁰ Tamże, art. 22 ust. 2.

²¹ Tamże, art. 22 ust. 4.

²² Tamże, art. 23.

²³ Dział II „Kary”, art. 85 – 95, ustawy nr 21/85.

2) Grzywna.

Ta kara jest ustalona na minimum pięć i maksimum trzydzieści dni. Stosuje się ją w przypadku lekceważenia lub niedbalstwa przy wykonywaniu przez sędziego obowiązków związanych z jego stanowiskiem. Skutkiem orzeczenia kary grzywny jest potrącenie z wynagrodzenia sędziego kwoty odpowiadającej liczbie dni, w czasie których jest ona stosowana.

3) Przeniesienie.

Kara ta polega na pozostawieniu sędziego na stanowisku tego samego rzędu poza rejonem jurysdykcji sądu, w którym poprzednio wykonywał funkcję. Stosowana jest ona w przypadku wykroczeń, które pociągają za sobą naruszenie autorytetu sędziego, wymagane na zajmowanym stanowisku. Pociąga ona za sobą utratę sześćdziesięciu dni stażu.

4) Zawieszenie wykonywania funkcji.

Kara ta obejmuje również zakaz wykonywania zawodu. Kary zawieszenia wykonywania funkcji i zakazu wykonywania zawodu polegają na zupełnym odsunięciu sędziego od służby na czas trwania kary. Ustawodawca rozróżnia tutaj różne okresy czasowe obowiązywania kar. Kara zawieszenia może trwać od dwudziestu do dwustu czterdziestu dni.

5) Kara zakazu wykonywania zawodu — nie może trwać krócej niż rok i maksymalnie dwa lata.

Kara ta stosowana jest w przypadkach poważnego lekceważenia lub niedbalstwa w czasie pełnienia obowiązków zawodowych. Stosuje się ją także w przypadku, gdy sędzia został skazany na karę więzienia, z wyjątkiem orzeczonej kary dymisji. Okres przebywania sędziego w więzieniu jest odliczany od kary dyscyplinarnej.

Każda z tych kar wywołuje odmienne skutki prawne. Kara zawieszenia wykonywania funkcji powoduje, że okres jej obowiązywania nie jest wliczany do stażu pracy, emerytury oraz wynagrodzenia. W przypadku, gdy kara zawieszenia wykonywania funkcji jest równa lub krótsza niż sto dwadzieścia dni, to wywołuje następujące skutki:

- okres trwania kary nie jest wliczany do stażu pracy, emerytury oraz wynagrodzenia,
- zakaz przeniesienia na podobne stanowisko w innym sądzie, niż ten, w którym sędzia wykonywał funkcje.

W przypadku, gdy kara zawieszenia wykonywania funkcji przekroczy sto dwadzieścia dni, dodatkowo można orzec w stosunku do sędziego zakaz awansu na okres jednego roku, licząc od daty zakończenia odbywania kary. Jeśli chodzi o karę zakazu wykonywania zawodu to wywołuje ona te same skutki prawne co kara zawieszenia wykonywania funkcji. Zaostreniu jednak podlega okres, w którym sędzia nie może awansować — okres ten wynosi dwa lata. Obydwie kary nie blokują prawa sędziego do ubiegania się o zasiłek rodzinny i inne świadczenia socjalne

6) Przymusowa emerytura — sędzia zostaje przeniesiony na emeryturę. Karę przymusowej emerytury stosuje się w przypadku:

- ujawnienia całkowitej niezdolności do wykonywania funkcji,
- ujawnienia nieuczciwości, niemoralnego lub haniebnego zachowania się sędziego,
- braku zdolności zawodowych,
- skazania sędziego za zbrodnię, przy której został złapany na gorącym uczynku, także za poważne nadużycie funkcji lub za widoczne i poważne naruszenie obowiązków związanych z pełnioną funkcją.

Skutkiem prawnym tej kary jest natychmiastowe zwolnienie z pracy oraz utrata praw i przywilejów posiadanych przez sędziego. Kara ta nie wywołuje skutków w stosunku do emerytury, która jest ustalana zgodnie z przepisami prawa.

7) Dymisja.

Kara ta polega na całkowitym odsunięciu sędziego od pełnienia funkcji wraz z utratą wszystkich przywilejów. Karę tę stosuje się w tych samych przypadkach co karę przymusowej emerytury. Ustawodawca nakłada obowiązek dodatkowego orzeczenia kary dymisji w przypadku porzucenia miejsca pracy przez sędziego. Skutkiem kary dymisji jest utrata przez niego statusu sędziego i utrata praw z tym związanych. Nie pociąga ona za sobą utraty prawa do emerytury, nie uniemożliwia też nominacji na stanowiska publiczne. Nominacja na stanowiska publiczne jest jednak możliwa pod warunkiem, jeżeli nie wymaga specjalnych kryteriów „godności i zaufania”, a więc wymagań podobnych do tych, które stawiane są sędziemu.

Kary dyscyplinarne przedawniają się w terminach:

- sześć miesięcy — dla kary ostrzeżenia i grzywny,
- jeden rok — dla kary przeniesienia,
- trzy lata — dla kary zawieszenia wykonywania funkcji i kary zakazu wykonywania zawodu,
- pięć lat — dla kary przymusowej emerytury i dymisji.

Postępowanie dyscyplinarne przeciwko sędziom wszczyna Najwyższa Rada Sądownictwa²⁴. Postępowanie to jest poufne aż do końcowego postanowienia. Wyznaczony przez Najwyższą Radę Sądownictwa do prowadzenia tego postępowania sędzia śledczy powiadamia Radę oraz oskarżonego sędziego o dacie rozpoczęcia śledztwa. Toczy się ono w ramach postępowania dyscyplinarnego i musi się zakończyć w ciągu trzydziestu dni; w uzasadnionych przypadkach sędzia śledczy może wyrazić zgodę na przekroczenie tego terminu. Podstawową zasadą postępowania dyscyplinarnego jest nieograniczona liczba świadków. Sędzia prowadzący postępowanie dyscyplinarne może jednak odrzucić prośbę obrońcy o przesłuchanie świadków, jeśli uzna istniejące dowody za wystarczające. Posiada on prawo zawieszenia sędziego w wykonywaniu funkcji w przypadku, gdy istnieje podejrzenie (poparte dowodami), że zostało popełnione wykroczenie. Za wykroczenie musi przysługiwać kara co najmniej przeniesienia. Na sędzim śledczym ciąży obowiązek oceny, czy pełnienie czynnej służby przez sędziego mogłoby szkodzić śledztwu, służbie, autorytetowi i godności jego funkcji. Zawieszenie prewencyjne wykonywania funkcji przez sędziego musi odbywać się w warunkach zapewniających pełną ochronę godności osobistej tegoż sędziego i nie może wywierać negatywnych skutków co do wynagrodzenia, stażu i emerytury. Okres prewencyjnego zawieszenia nie może przekroczyć dziewięćdziesięciu dni.

Po zakończeniu śledztwa sędzia śledczy przedstawia Najwyższej Radzie Sądownictwa wniosek o oskarżenie. Wniosek ten jest składany w ciągu dziesięciu dni od daty zakończenia śledztwa i zawiera:

- podstawowe fakty dotyczące wykroczenia dyscyplinarnego,
- okoliczności obciążające lub łagodzące,
- podstawę prawną (przepis prawa), która ma zastosowanie w danej sprawie, dołączony jest również rejestr dyscyplinarny oskarżonego sędziego.

²⁴ Tamże, art. 111.

Sporządzony wniosek oskarżenia jest przesyłany Najwyższej Radzie Sądownictwa. Odpis tego wniosku doręczany jest również sędziemu, przeciwko któremu toczy się postępowanie dyscyplinarne lub wysyłany jest pocztą poleconą. Zawiera on termin, w którym oskarżony przedstawić powinien obronę. Ciekawostką w tym przypadku może być fakt, że w przypadku, gdy nie jest znane miejsce pobytu sędziego, przeciwko któremu toczy się postępowanie dyscyplinarne — zawiadomienie publikowane jest w prasie. Ustawodawca zezwala samemu oskarżonemu sędziemu na przygotowanie obrony. Jednakże w przypadkach:

- nieobecności sędziego,
- choroby,
- zaburzeń psychicznych,
- niezdolności fizycznej.

Najwyższa Rada Sądownictwa wyznacza sędziemu, przeciwko któremu toczy się postępowanie dyscyplinarne, obrońcę. Oskarżonemu lub jego obrońcy przysługuje prawo zapoznania się z dokumentami postępowania. Rozpoczyna się wtedy drugi etap postępowania dyscyplinarnego — czynności obrony. Obrona może:

- powoływać świadków (dla każdego stanu faktycznego może być powołanych trzech),
- gromadzić materiały, dokumenty,
- występować o wszczęcie dochodzenia.

Po zakończeniu postępowania dowodowego w ciągu piętnastu dni sędzia śledczy sporządza sprawozdanie. W sprawozdaniu przedstawia on:

- stan faktyczny, który został udowodniony,
- kwalifikację prawną,
- karę, która powinna być zastosowana.

Postępowanie dyscyplinarne kończy decyzja Najwyższej Rady Sądownictwa. Decyzja ta wraz z odpisem sprawozdania przesyłana jest oskarżonemu, któremu przysługuje prawo do rewizji, którą wnosi się do Najwyższej Rady Sądownictwa. Generalną zasadą postępowania rewizyjnego jest to, że rewizja nie może powodować zwiększenia kary. Oskarżony może wystąpić z rewizją do Rady w przypadku, gdy pojawiły się okoliczności lub środki dowodowe mogące spowodować obniżenie kwalifikacji czynu lub nawet niewinienie oskarżonego sędziego. Ustawodawca nie wprowadził okresu, w którym oskarżonemu przysługiwałoby prawo wystąpienia z rewizją. Przyjęto regulację, że oskarżony może wystąpić z rewizją w chwili, kiedy pojawiły się nowe okoliczności lub dowody.

Podanie o rewizję musi zawierać:

- uzasadnienie,
- wskazanie środków dowodowych,
- dokumenty, które zgromadził oskarżony.

Po otrzymaniu podania Najwyższa Rada Sądownictwa w ciągu trzydziestu dni podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania rewizyjnego. W przypadku decyzji o wszczęciu tego postępowania, Rada wyznacza nowego sędziego śledczego. Bada on dokumenty oraz inne materiały przedstawione przez oskarżonego. Po zakończeniu swych czynności sędzia śledczy sporządza sprawozdanie, w którym przedstawia nowy stan faktyczny, kwalifikację prawną i karę.

W przypadku, gdy dokumenty wskazują na niewinienie oskarżonego, wnioskuje on o unieważnienie decyzji z postępowania pierwszej instancji. Rada może w postępowaniu rewizyjnym podjąć decyzję:

1. unieważniającą decyzję z postępowania rewidowanego,
2. zmieniającą decyzję z postępowania rewidowanego.

W przypadku pierwszym sędzia otrzymuje rekompensatę za wynagrodzenie w okresie, kiedy nie otrzymywał go z powodu decyzji podjętej w pierwszej instancji. Decyzja unieważniająca postępowanie rewidowane wywołuje również skutki w stosunku do praw, które sędzia utracił w wyniku decyzji pierwszej instancji.

Jak wynika z unormowań ustawowych w ustawodawstwie portugalskim, Najwyższa Rada Sądownictwa rozpatruje również sprawy dyscyplinarne dotyczące sędziów. Z odmiennym rozwiązaniem spotykamy się w Polsce, gdzie ustawodawca wyraźnie oddzielił postępowanie dyscyplinarne, powierzając je sądom dyscyplinarnym.

Przejsięcie na emeryturę ustawa portugalska reguluje w rozdziale V²⁵. Powszechnie stosowaną zasadą przy przejściu na emeryturę jest podanie złożone przez sędziego. Podanie to jest przysyłane do Najwyższej Rady Sądownictwa Republiki Portugalii. Rada doręcza podanie administracji Generalnego Urzędu Ubezpieczeń Emerytalnych. Sędzia przestaje pełnić funkcję w dniu, w którym ukończył odpowiednią ilość lat, które według prawa są odpowiednim wiekiem przejścia funkcjonariuszy państwowych na emeryturę. Emerytowani sędziowie mogą nadal korzystać ze swego tytułu, przywilejów i immunitetów określonych dla poszczególnych kategorii.

Prawo portugalskie zezwala emerytowanym sędziom na noszenie stroju zawodowego podczas uroczystości, które odbywają się w trybunale, oraz zajmują oni miejsce po prawej stronie sędziego będącego w służbie czynnej (art. 67 ustawy nr 21/85).

Emerytowani sędziowie zachowują uprawnienia z art. 17 pkt. 1, 3. Chodzi tu głównie o:

- swobodne poruszanie się na dworcach, lotniskach, w portach morskich na podstawie okazania karty identyfikacyjnej,
- noszenie broni przeznaczonej do ochrony własnej,
- bezpłatne korzystanie z publicznych środków lokomocji lądowej i wodnej w formie określonej przez Ministerstwo Sprawiedliwości (ustawa wprowadza tutaj ograniczenie co do okręgów, w których sędzia pełnił funkcje lub miejsca zamieszkania),
- szczególna ochrona osobista, rodziny i mienia.

Kartę identyfikacyjną wydaje i odnawia jej ważność Najwyższa Rada Sądownictwa.

Ustawa wykazuje dużą dbałość o właściwe wynagradzanie sędziów w czasie pełnienia funkcji, jak również po przejściu na emeryturę. Rada pełni w tym przypadku decydującą rolę, ponieważ jest organem kreującym przyszłe decyzje Ministerstwa Sprawiedliwości. Wszystkie opinie Najwyższej Rady Sądownictwa Republiki Portugalii są uważnie wysłuchiwane przez Ministerstwo Sprawiedliwości (dotyczy to „funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości” oraz emerytowanych sędziów). Przykładem daleko idącego zabezpieczenia sędziów, którzy przeszli na emeryturę (szczególnie finansowego), jest art. 29 pkt. 2 ustawy, który przyznaje emerytowanym sędziom prawo do zasiłku wyrównawczego, w przypadku gdy nie posiadają oni mieszkania. Zasiłek ten jest ustalany przez Ministra Sprawiedliwości — po wysłuchaniu Rady — który bierze pod uwagę aktualną cenę mieszkań na lokalnym rynku mieszkaniowym.

Ustawodawca dopuścił również możliwość przejścia na emeryturę sędziego w przypadku niezdolności fizycznej lub umysłowej, która ujawniła się w trakcie pełnienia funk-

²⁵ Rozdział V „Przejsięcie na emeryturę, przerwanie i zawieszenie wykonywania funkcji”, Dział I, „Przejsięcie na emeryturę”, art. 64 – 69, ustawy nr 21/85.

cji. Stawiany tu jest jednak warunek, aby niezdolność fizyczna lub umysłowa, ujawniona w trakcie pełnienia funkcji, powodowała niemożliwość kontynuowania pracy. Istotne jest, aby zawieszenie pełnienia funkcji przez sędziego nie naruszało autorytetu stanowiska i jego godności. W tym przypadku zwolnienie ze służby sędziego nie wywołuje skutków przy otrzymaniu emerytury. Jeśli sędzia przeszedł na emeryturę w wyniku niezdolności fizycznej lub umysłowej, przestaje pełnić funkcję w dniu, w którym opublikowana została decyzja zwolnienia go ze służby.